

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

**Словник до навчальної дисципліни „Соціологія”: Для студентів
напряму підготовки 033 „Філософія”**

Івано-Франківськ

2017

Агенти соціалізації – люди та соціальні контексти, в яких відбувається соціалізація індивіда.

Акомодація – процес, в ході якого етнічні групи пристосовуються одна до іншої та співіснують без потреби вирішувати конфлікти чи з'ясовувати відмінності між собою.

Анкета – складений згідно з певними вимогами перелік питань до респондентів, відповіді яких є необхідною для дослідника інформацією.

Аномія – стан суспільства, коли відбувається розпад, дезінтеграція системи цінностей і норм, які мали б забезпечувати суспільний порядок.

Артефакт – об'єкт, створений в результаті діяльності людей.

Безшлюбність – добровільне чи вимушене перебування особи поза шлюбом.

Велика соціальна група – це кількісно обмежена спільність людей, яка виділена за певними соціальними ознаками (клас, нація, прошарок); реальна, значна за розмірами та складноорганізована спільність людей, яка поєднана спільною діяльністю, цінностями, традиціями, громадською думкою, соціальними нормами.

Вибіркова сукупність – відібрана за суворо визначеними правилами та параметрами частина генеральної сукупності, що з певною гарантованою похибкою відтворює характеристики генеральної сукупності.

Галузева соціологічна теорія – концепція, яка виникає на межі соціології та інших наук, вивчає особливості соціальних явищ та процесів, тенденції їх розвитку не в суспільстві в цілому, а в окремих його сферах (соціологія економіки, соціологія політики та ін.).

Генеральна сукупність – сукупність всіх, хто може бути об'єктом дослідження.

Державна молодіжна політика – система заходів держави, що спрямовані на сприяння розвитку молоді та вирішення її проблем.

Домінуюча культура – культурні цінності та зразки поведінки, які переважають всередині суспільства.

Егалітарна сімейна система – сім'я, в якій немає яскраво вираженого лідера; рівноправна сім'я.

Екзогамія – шлюб між представниками різних родів, племен, класів, каст.

Елітарна культура – сукупність артефактів, що має персоніфікованих творців, містить класичні зразки музики, літератури, живопису та ін., реципієнтами якої є культурна еліта суспільства, що підготовлена до її сприйняття.

Емпіричне соціологічне знання – знання про соціальні процеси та явища, яке отримане за допомогою емпіричних методів дослідження (опитування, спостереження, експеримент, вибірковий метод, контент-аналіз та ін.).

Ендогамія – укладення шлюбу в межах певної соціальної групи (племені, касти, роду).

Етнічна ідентифікація – процес емоційно-пізнавального ототожнення особистості з етнічною чи національною спільнотою.

Етнічна ідентичність – усвідомлення своєї приналежності до спільноти, що виділена на основі етнічної чи національної ознаки.

Етнічна індиферентність – байдужість до питань етнічності.

Етнос – природно-соціальна та антропологічна спільнота людей, яка виникла та розвивалася на єдності природно-ландшафтних умов, кровної спорідненості, культури та побуту.

Загальносоціологічна теорія – теоретична концепція, яка досліджує, описує та пояснює розвиток суспільства в цілому, його систем та структур у взаємодіях.

Звичай – встановлені в спільноті чи суспільстві зразки поведінки.

Зразки поведінки – готові алгоритми дій, що базуються на основі соціальних цінностей та норм, застосування яких в даному суспільстві не лише не викликає сумнівів, а й вважаються єдино бажаним та таким, що відповідає соціальним очікуванням.

Ідентичність – соціальна якість, яка є результатом свідомого та емоційного самоототожнення індивіда з іншими людьми, групами чи спільнотами, ідеалами.

Індивід – одиничний представник людського роду, який володіє своєрідними психофізіологічними особливостями (характером, темпераментом, особливостями пам'яті, уваги, здібностями).

Індивідуальність – особистість, яка не просто усвідомлює власну унікальність, але й намагається реалізувати неповторну життєву програму навіть ціною соціальною самотності та нерозуміння.

Інтерв'ю – вид опитування шляхом безпосередньої цілеспрямованої бесіди інтерв'юера з респондентом.

Кар'єра – це суб'єктивне усвідомлення позиції і поведінки в сфері трудової діяльності, пов'язане з посадовим чи професійним підвищенням протягом трудового життя людини.

Кітч – явище масової культури, синонім псевдомистецтва, в якому основна увага приділяється екстравагантності зовнішнього вигляду речей, які, зазвичай, зроблені без смаку.

Колективні уявлення – спільні уявлення та моральні настанови, що виконують роль об'єднуючої сили в суспільстві.

Конкуренція – діяльність, коли людина (група людей) змагається з іншою людиною (групою людей) за досягнення мети в умовах, коли засоби її досягнення та результати є дефіцитними.

Контент-аналіз – форма аналізу документів, спрямований на змістові одиниці, які можна однозначно фіксувати та переводити у кількісні показники за допомогою одиниць рахування.

Контркультура – субкультура, цінності та норми якої заперечують цінності та норми домінуючої в суспільстві культури.

Космополітизм – світогляд, який виходить з ідеї світового громадянства та ставить загальнолюдські цінності та інтереси понад цінності національні або й заперечує їх.

Лабораторне дослідження – соціологічне дослідження, що передбачає вивчення соціального об'єкта в штучних, спеціально створених умовах.

Людина – представник біологічного виду *Homo sapiens*, що є носієм якостей та особливостей, якими він відрізняється від інших живих істот (специфічна тілобудова, здатність до абстрактного мислення, членороздільна мова та ін.).

Макросоціологія – сфера соціологічного знання, яка вивчає складні соціальні об'єкти (соціальні класи, соціальні інститути та ін.), процеси та взаємодії людей, які об'єднуються у великі соціальні спільноти і структури.

Мала соціальна група – різновид соціальної групи, між усіма членами якої існують безпосередні особистісні контакти (чисельність групи – від 2 до 40 осіб).

Масова культура – відносно стандартизовані та однорідні продукти культури і пов'язаний із ними досвід, що тиражуються та розповсюджуються в суспільстві за допомогою ЗМІ, мають розважальну та комерційну функцію.

Матріархальна сімейна система – сім'я, в якій лідером виступає жінка.

Менеджер – спеціаліст, який відповідає за координацію та контроль над організацією праці.

Методологія соціології – система принципів, методів і стратегій, які використовуються для одержання нового соціологічного знання, його інтерпретації та практичного застосування.

Мікросоціологія – галузь соціологічного знання, яка вивчає індивідів та їхню взаємодію із близьким соціальним оточенням.

Мова – знакова система, що слугує для спілкування та комунікації між людьми, для передачі соціального досвіду.

Молодіжна субкультура – система цінностей та норм, смаків, форм спілкування, що відрізняється від культури дорослих та притаманна молоді.

Молодь – соціально-демографічна спільнота зі специфічними фізіологічними, пізнавальними, психічними, культурно-освітніми особливостями, які характеризують її біосоціальне дозрівання.

Моногамія – історична форма шлюбу, що укладається між одним чоловіком та однією жінкою.

Мотив – внутрішня дія, що спонукає людину до діяльності.

Мотивація – процес спонукання людей до дій для досягнення мети.

Народна (фольклорна) культура – сукупність самобутніх досягнень певного народу, в яких втілюються його цінності, традиції, історичні символи.

Народність – мовна, територіальна, економічна та соціокультурна спільнота людей, яка сформувалася історично.

Націоналізм – почуття приналежності до народу, який об'єднаний історичними, лінгвістичними, расовими чи релігійними зв'язками, певною територією, а також будь-яка ідеологія, що відображає ці намагання.

Нація – спільнота людей, яку об'єднує територія, економічні зв'язки та діяльність, особливий психічний склад, наявність спільної мови, функціонування державно-правової системи регулювання всіх сфер життя.

Норми – правила поведінки, очікування та стандарти, що регулюють взаємодії людей.

Нуклеарна (проста) сім'я – сім'я, що складається з подружжя з дітьми чи без дітей.

Об'єкт соціології – суспільство як цілісна соціальна реальність.

Освіта – соціальний інститут, що забезпечує організацію діяльності та соціальних взаємодій, яка здійснюється через взаємно узгоджену систему стандартів поведінки для соціалізації індивідів.

Особа – це офіційне визнання (юридично закріплене) з боку суспільства індивіда в якості автономного, самостійного, здатного нести відповідальність за власні вчинки.

Особистість – сукупність соціальних якостей людини, що є результатом суспільного розвитку та включення індивіда в систему соціальних відносин через активну діяльність та спілкування.

Патріархальна сімейна система – сім'я, в якій лідером виступає чоловік.

Підсумковий документ аналізу соціологічної інформації – це вид звітності про результати і хід соціологічних досліджень, який (якщо дослідження було замовним) передається замовнику.

Плем'я – природно-соціальна спільнота людей, яка характерна для архаїчного суспільства, базується на кровно-родинних зв'язках, виступає як сукупність двох або кількох родів, відрізняється від інших племен територією проживання, культурою.

Позитивізм – напрям в філософії та соціології, який започаткований в 30-х роках XIX ст. О. Контом; методологічна позиція у суспільних науках і соціології зокрема, яка впливає з розуміння суспільства та його закономірностей за аналогією до природи. Соціологія, як і решта суспільних наук, має будуватися за зразком природничих наук, а результати її пошуку мають бути одержані за допомогою застосування наукових методів, збирання та аналізу емпіричних даних.

Поліандрія – шлюб однієї жінки з кількома чоловіками одночасно.

Полігамія – форма шлюбу, в якому перебуває одна особа з кількома партнерами протилежної статі одночасно.

Полігінія – шлюб одного чоловіка з кількома жінками одночасно.

Польове дослідження – соціологічне дослідження, що передбачає вивчення соціального об'єкта в природних умовах.

Праця – це свідомо доцільна діяльність людей, спрямована як на створення матеріальних і духовних цінностей, умов для розвитку і прогресу суспільства, так і на самовираження, самоактуалізацію і самовдосконалення людини.

Предмет соціології – закони і закономірності функціонування та розвитку особистості, соціальної групи, соціальної спільноти, суспільства в цілому.

Прикладні соціологічні дослідження – дослідження, які спрямовані на вивчення та врегулювання певних соціальних процесів (демографічних, етнонаціональних, культурних та ін.) в певних сферах суспільного життя, а також на вирішення актуальних завдань практичного характеру.

Програма соціологічного дослідження – документ, що містить методологічні та процедурні передумови наукового пошуку, в якому викладаються основні завдання дослідження, методика та техніка збору та обробки соціологічної інформації.

Проміскуїтет – ймовірно стадія нічим не обмежених стосунків між статями, яка передувала встановленню норм шлюбу та сім'ї.

Протосоціологія – доконтівський період розвитку соціального знання, підготовчий період до виникнення соціології як окремої науки (триває з античності до 30-х років XIX ст.).

Репрезентативність – властивість вибірки відображати властивості генеральної сукупності.

Респондент – той, кого опитують.

Референтна група – реальна чи умовна соціальна спільнота, з якою індивід співвідносить себе як з еталоном і на норми, думки, цінності та оцінки якої він орієнтується в своїй поведінці та самооцінці.

Ринок праці – економічні відносини між покупцями (працедавцями) та продавцями (працівниками) робочої сили.

Розширена (складна) сім'я – сім'я, що складається із представників трьох і більше поколінь, які проживають разом (або близько одне біля одного), ведуть спільне господарство та виховують дітей.

Сім'я – група людей, які пов'язані шлюбними та родинними зв'язками (або усиновленням), правовою та моральною відповідальністю за соціалізацію підростаючого покоління.

Соціалізація – процес засвоєння індивідом соціальних цінностей та норм, правил, зразків поведінки, завдяки чому він функціонуватиме в суспільстві.

Соціальна група – сукупність індивідів, що взаємодіють певним чином на основі очікувань кожного члена групи стосовно інших.

Соціальна динаміка – складова соціології (згідно з О. Контом), теорія суспільного розвитку, головне завдання якої – вивчення послідовності розвитку соціальних явищ, використання знань про суспільство для вирішення конкретних проблем.

Соціальна дія – дія індивіда, яка має для нього суб'єктивний сенс та орієнтована на інших індивідів.

Соціальна дія – дія людини (незалежно від того, носить вона зовнішній чи внутрішній характер), яка співвідноситься з діями інших людей чи орієнтується на них.

Соціальна мобільність – перехід індивіда, груп індивідів чи системи соціальних цінностей між різними позиціями в ієрархії соціальної структури.

Соціальна роль – сукупність прав та обов'язків індивіда, яка зумовлена його соціальним статусом.

Соціальна солідарність – сила, яка згуртовує суспільство, робить його цілісним завдяки суспільному розподілу праці (професійної спеціалізації) та соціалізації.

Соціальна спільнота – реально існуюча сукупність індивідів, яка характеризується відносною цілісністю і здатністю виступати як самостійний творчий суб'єкт історичної та соціальної дії, піддається емпіричній фіксації.

Соціальна статика – складова соціології (згідно з О. Контом), яка вивчає умови існування, будову суспільства, його компоненти.

Соціальна стратифікація – ієрархічно вибудовані структури суспільства (класи, касти, стани).

Соціальне – це сукупність тих чи інших властивостей і особливостей відносин, які проявляються в конкретних умовах між індивідами і спільнотами в процесі взаємодії.

Соціальний закон – відносно сталий, систематично відновлюваний, необхідний, суттєвий зв'язок між соціальними явищами і процесами, який дозволяє пояснити минуле і сучасне, а також прогнозувати майбутнє.

Соціальний інститут – організована система зв'язків і соціальних норм, що поєднує значущі суспільні цінності та процедури, які відповідають основним потребам суспільства; встановлений порядок правил та стандартизованих моделей поведінки у суспільстві (наприклад, сім'я, освіта, право, влада та ін.).

Соціальний клас – великі групи людей, які відрізняються: 1) місцем в історично визначеній системі суспільного виробництва; 2) зв'язком із

засобами виробництва; 3) роллю в суспільній організації праці; 4) способами одержання і розмірами тієї частки суспільного багатства, яка є в їхньому розпорядженні.

Соціальний контроль – практика всіх видів соціальних груп нав'язувати та заохочувати конформність та застосовувати санкції до поведінки, що суперечить прийнятим нормам.

Соціальний статус – позиція індивіда чи соціальної групи в суспільстві чи в окремій підсистемі суспільства, що визначається через певні ознаки (вікові, професійні та ін.) та виконання соціальних ролей.

Соціальний факт – спосіб дії, чітко визначений чи ні, що здійснює на індивіда примусовий зовнішній тиск, водночас існуючи не залежно від нього.

Соціально-економічна формація – історичний тип суспільства, цілісний „соціальний організм”, що базується на певному способі виробництва (первіснообщинна, рабовласницька, феодална, капіталістична, комуністична).

Соціологізм – принцип надання соціальній реальності автономності, визнання її домінування над індивідами.

Соціологічне спостереження – метод збору інформації, в процесі якого відбувається пряма реєстрація подій з боку очевидця-дослідника.

Соціологічний експеримент – метод отримання соціологічної інформації про зміни показників діяльності та поведінки об'єкта через дію на нього певних чинників у контрольованих та керованих умовах.

Соціологія – наука, що вивчає структури суспільства, їх елементи, умови існування, процеси, що відбуваються в них, а також людину соціальну – їх творця та головного суб'єкта історичного розвитку.

Соціометрія – це метод опитування, націлений на виявлення міжособистісних відносин шляхом фіксації взаємних почуттів симпатії і неприязні серед членів групи.

Соціум – соціальне оточення людини, сукупність форм діяльності людей, що історично склалися.

Спеціальна соціологічна теорія – теоретична концепція, яка вивчає та інтерпретує особливості існування та функціонування певних соціальних спільнот в процесі їхньої взаємодії (соціологія молоді, етносоціологія та ін.).

Статус досягнутий – соціальна позиція, яку займає індивід через свій власний вибір, власні зусилля та конкуренцію з іншими індивідами.

Статус приписаний (привласнений) – соціальна позиція, яка одержана індивідом від суспільства чи соціальної групи незалежно від його здібностей та зусиль.

Субкультура – культура певної соціальної спільноти, яка складається із сукупності переконань, цінностей, норм, зразків поведінки, що відрізняють її від домінуючої культури.

Субкультура – система цінностей та норм, що відрізняють культуру окремої соціальної групи від домінуючої в суспільстві культури.

Суспільство – найзагальніша система взаємозв'язків і взаємин між людьми, в яких проявляється їхня взаємозалежність одне від одного та які склалися історично; об'єднання людей, яке займає певну територію, відрізняється своєрідною культурою та соціальними інститутами.

Теоретичне соціологічне знання – знання про об'єкти соціальної реальності, їхні цілісні системні характеристики, яке отримане завдяки застосуванню методів наукового дослідження та раціоналізованих теоретичних засобів (понять, логічних конструкцій).

Традиції – складові культури, набір уявлень, звичок, навичок практичної діяльності, що передаються з покоління в покоління та виступають регуляторами суспільних відносин.

Трудова адаптація – процес засвоєння особистістю трудової ситуації через активну взаємодію з трудовим середовищем.

Трудова адаптація – процес пристосування працівника до адекватного і оптимального виконання соціальних функцій, які пов'язані з трудовою діяльністю.

Трудова кар'єра – індивідуальна трудова мобільність, тобто процес переміщення працівника з одного робочого місця на інше в ієрархічній системі трудової діяльності суспільства.

Трудова міграція – переміщення індивідів в межах країни чи між країнами з метою зайняти вільні робочі місця.

Трудова мобільність – принципова готовність особи до зміни посади, професії, місця роботи, місця проживання і способу життя в цілому.

Трудова мотивація – це намагання працівника задовольнити потреби (отримати певні блага) через трудову діяльність.

Фокус-група – група осіб, відібраних дослідниками за певними ознаками, що обговорюватиме обрану тему за участю модератора.

Фундаментальне соціологічне дослідження – вивчення основних тенденцій та закономірностей розвитку суспільства, місця і ролі в ньому особистості, соціальних спільнот, груп, класів, процесів соціальної диференціації та інтеграції, динаміки розвитку соціальних систем, їх структур та типів, розробка принципів, методів і стратегій дослідження соціальних об'єктів.

Ціннісні орієнтації – цінності, які спрямовують діяльність та соціальну поведінку особистості та поділяються нею.

Цінності – переконання щодо цілей, до яких повинна прагнути людина, та засобів їх досягнення, що поділяються членами суспільства.

Шлюб – історично змінна форма стосунків між партнерами, через які санкціонується та контролюється їхнє статеве життя, визначаються подружні та батьківські права та обов'язки.